

FONOLOŠKA ZMOŽNOST BOSANSKO GOVOREČIH PRISELJENK IN PRISELJENCEV

JANA LOVREC SRŠA, GJOKO NIKOLOVSKI

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Maribor, Slovenija
janalovrecsrša@gmail.com, gjoko.nikolovski@um.si

Od vseh jezikovnih ravnin, ki se obravnavajo pri poučevanju nekega jezika kot neprvega, je najmanj zastopana fonetično-fonološka raven. Razlog za to je dejstvo, da je sporazumevanje možno tudi takrat, ko izgovorjava ni povsem pravilna. Uporaba komunikacijskega pristopa pri poučevanju tujih jezikov tudi vpliva na »zanemarjanje« fonetično-fonološke ravni, saj se tako učenci kot tudi učitelji zavedajo, da je sporazumevanje kljub nepravilni/neustrezni izgovorjavi možno. Prispevek obravnava fonološko zmožnost neslovensko govorečih priseljenk in priseljencev iz Bosne in Hercegovine, ki živijo v Mariboru in se za uspešno integracijo v slovensko okolje učijo slovenščino kot neprvi jezik. Za potrebe prispevka je analiziran korpus njihovih govornih besedil, v katerih so obravnavane in definirane glasoslovne težave, s katerimi se soočajo pri učenju slovenščine. Analiza temelji na posnetkih njihovih govornih besedil ter registrira sledeče težave: izgovor polglasnika, izgovor vzglasnega *v*- pred (ne)zvonečim soglasnikom, izgovor izglasnega *-v* v položaju za samoglasnikom ali *r*, izgovor predloga *v*, izgovor morfemskega *-ol-* za nekdanji zvočniški glas v položaju pred soglasnikom, izgovor izglasnega *-l* v položaju za samoglasnikom, izgovor *-l-* v položaju za samoglasnikom in pred soglasnikom, težave z naglasnim mestom, težave s kakovostjo samoglasnikov idr.

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.ff.4.2024.13](https://doi.org/10.18690/um.ff.4.2024.13)

ISBN
978-961-286-882-6

Ključne besede:
glasoslovne težave,
izgovor,
slovenščina kot neprvi
jezik,
jezikovne interference,
jezikovna integracija

Univerzitetna založba
Univerze v Mariboru

DOI

[https://doi.org/
10.18690/um.ff.4.2024.12](https://doi.org/10.18690/um.ff.4.2024.12)

ISBN

978-961-286-882-6

Keywords:

phonological problems,
pronunciation,
Slovene as a non-first
language,
language interference,
language integration

PHONOLOGICAL COMPETENCE OF BOSNIAN-SPEAKING IMMIGRANTS

JANA LOVREC SRŠA, GJOKO NIKOLOVSKI

University of Maribor, Faculty of Arts, Maribor, Slovenia
janalovrecsrša@gmail.com, gjoko.nikolovski@um.si

Of all the linguistic levels addressed in the teaching of one language as a second and foreign language, the phonetic-phonological level is the least represented. This is because communication is possible even when the pronunciation is not completely correct. The use of a communicative approach in foreign language teaching also affects the "neglect" of the phonetic-phonological level, as both students and teachers are aware that communication is possible despite incorrect/inadequate pronunciation. The paper deals with the phonological ability of non-Slovenian-speaking immigrants from Bosnia and Herzegovina who live in Maribor and learn Slovene as a second and foreign language (SSFL) to successfully integrate into the Slovenian environment. For this paper, a corpus of their spoken texts is analysed, in which the phonetic difficulties they face in learning SSFL are discussed and defined. The analysis is based on recordings of their spoken texts and registers the following problems: pronunciation of the semivowel, pronunciation of the *v*- before the (un)voiced consonant, pronunciation of the final *-v* after the vowel or *r*, pronunciation of the preposition *v*, pronunciation of the morphemic *-o/-* for the formerly voiced consonant in front of the consonant, pronunciation of the final *-l* after the vowel, pronunciation etc.

1 Uvod¹

Sporazumevalna zmožnost pri učenju neprvega jezika zajema znanje in védenje, ki učečim se omogoča, da lahko učinkoviteje uporabljajo jezik in sposobnosti, da svoje znanje uporabljajo za sporazumevanje v vsakdanjih situacijah, kar pomeni, da lahko producirajo in razumejo različna besedila v različnih govornih situacijah za različne vsakodnevne sporazumevalne potrebe (Pirih Svetina 2005: 147). Po *Skupnem evropskem jezikovnem okvirju: učenje, poučevanje, ocenjevanje* (SEJO 2011: 133) sporazumevalna zmožnost zajema: (1) jezikovne zmožnosti, (2) sociolingvistične zmožnosti in (3) pragmatične zmožnosti. Jezikovna zmožnost pa vključuje leksikalno zmožnost, slovnično zmožnost,² semantično zmožnost, fonološko zmožnost, pravopisno zmožnost in pravorečno zmožnost.³ Ravno fonološka zmožnost je po Mildner (1999: 13) med vsemi jezikovnimi ravninami, ki se obravnavajo pri poučevanju določenega jezika kot neprvega jezika, najmanj zastopana. Razlog za to je dejstvo, da je sporazumevanje možno tudi takrat, ko izgovorjeno odstopa od knjižnojezikovne norme, dodaten razlog pa uporaba komunikacijskega pristopa pri poučevanju tujih jezikov, ki zagotovo vpliva na »zanemarjanje« fonetično-fonološke ravni, saj se tako učenci kot tudi učitelji zavedajo, da je sporazumevanje kljub izgovorjavi, ki odstopa od norme, možno (Mildner 1999: 13).

V prispevku analiziramo fonološko zmožnost bosansko govorečih priseljenk in priseljencev, ki po SEJO (2011: 140) zajema poznavanje in spretnosti zaznavanja in tvorjenja, med katere sodijo: (1) fonemi jezika in njihove uresničitve v posameznih kontekstih (alofoni); (2) fonetične značilnosti, po katerih se fonemi med seboj razločujejo (zvenečnost/nezvenečnost, razločevanje glede na vrsto, mesto ovire); (3) fonetične sestave besed (struktura zlogov, zaporedje fonemov, jakostno in tonemsko naglaševanje); (4) stavčna fonetika (prozodija): stavčni poudarek in ritem ter intonacija; (5) fonetična redukcija: samoglasniška redukcija, krepke in šibke oblike, prilikovanje, izpad končnega glasu (elizija) (SEJO 2011: 140).

¹ Prispevek je nastal v okviru Raziskovalnega programa št. P6-0156 (Slovensko jezikoslovje, književnost in poučevanje slovenščine – vodja programa prof. dr. Marko Jesenšek), ki ga je sofinancirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

² Več o slovnični zmožnosti na primeru rabe samostalnikov moškega spola pri Šumenjak in Volk (2024: 195–218).

³ Več o pravorečnih in pravopisnih vprašanjih pri poučevanju slovenščine kot tujega jezika pri Pirih Svetina (2021: 157–165).

2 Jezikovni prenosi

Na različnih ravneh znanja tujega jezika se fonološka zmožnost učečih se razlikuje in narašča z napredovanjem v znanju jezika, kot je razvidno iz tabele 1 Fonološki nadzor (SEJO 2011: 141).

Tabela 1: Fonološki nadzor

C2	Kot C1
C1	Menja intonacijo in pravilno naglašuje, da bi izrazil drobne pomenske odtenke.
B2	Usvojil je jasno, naravno izgovorjavo in intonacijo .
B1	Izgovorjava je popolnoma razumljiva, čeprav je občasno očiteno tuji naglas in se pojavljajo manjše napake v izgovorjavi .
A2	Izgovorjava je v glavnem dovolj jasna, da je razumljiva kljub opaznemu tujem naglasu , toda sogovorniki bodo morali občasno prostiti , naj izrečeno ponovi.
A1	Izgovorjavo zelo omejenega nabora naučenih besed in fraz lahko z nekaj truda razumejo domači govorniki, vajeni sporazumevanja z osebami njegove jezikovne skupine.

Vir: SEJO (2011: 141)

Na nižjih ravneh (A1, A2 in B1) so na glasovni ravni karakteristična odstopanja, ki nastanejo zaradi prenosa iz prvega jezika (Filipović 1986; Požgaj Hadži, Ferbežar 2012: 139–149).⁴ V glavnem gre za »tuji naglas« in »napake v izgovorjavi« (SEJO 2011: 141), ki so preneseni iz prvega jezika. Saville-Troike, Barto (2019: 39) in Balažic Bulc (2004: 77–78) razlikujejo pozitivni jezikovni prenos (uporaba iste strukture iz prvega jezika, ki je ustrezna tudi v nepravem jeziku), kar je tipično pri učenju sorodnih jezikov, in negativni jezikovni prenos (napačna uporaba iste strukture iz prvega jezika, ki ni ustrezna v nepravem jeziku). K temu pogledu, ki sopostavlja prvi in neprvi jezik, je treba dodatno ovrednotiti in sopostaviti pogovorno obliko neprvega jezika, v katerem učeči se živijo in s katerim so v pristnem stiku, in knjižno obliko neprvega jezika, ki se ga učeči se učijo in slišijo le na tečajih. Ker predvidevamo, da nastajajo prenosi tudi iz pogovorne oblike neprvega jezika v knjižno obliko neprvega jezika, k vrstam jezikovnih prenosov dodajamo in obravnavamo vrsto prenosov iz pogovorne oblike neprvega jezika, ki jih v primeru usvajanja »naravn/e/izgovorjav/e/« (gl. opis B2 v tabeli 1), ki pa ima posamezna odstopanja od knjižne oblike, ne uvrščamo med negativne, temveč med pozitivne jezikovne prenose.

² Z jezikovnimi prenosi iz makedonščine v slovenščino na glasoslovni ravni se ukvarja Pavletić (2021: 85–101).

3 Slovenski težavnejši fonemi (polglasnik, *v* in *ʎ*)

Slovenski glasoslovni sistem obsega 29 fonemov (8 samoglasnikov⁵ in 21 soglasnikov), bosanski pa 30 (5 samoglasnikov in 25 soglasnikov). Samoglasniški sistem slovenskega jezika, ki temelji na fonološkem nasprotju med širokim in ozkim *e*-jevskim in *o*-jevskim samoglasnikom, prostim mestom naglasa in fonološkosti trajanja pri jakostno naglašeni samoglasnikih, ima osem samoglasnikov (fonemov), ki se zapisujejo s petimi črkami in izgovarjajo jasno brez reduciranja (Toporišič 2004: 48; Tivadar, Batista 2019: 19).

Tabela 2: Samoglasniki slovenskega knjižnega jezika

	Sprednji	Srednji	Zadnji
Visoki	i		u
Sredinski	e		o
	ɛ	ə	ɔ
Nizki		a	

Vir: Toporišič (2004: 48); Tivadar, Batista (2019: 22)

Samoglasniški sistem bosanskega knjižnega jezika, ki ne razlikuje širokega in ozkega izgovora, in z naglasom, ki je kombinacija treh elementov: intenzitete (naglašen/nenaglašen zlog), kvantitete (dolg/kratek zlog) in kvalitete (padajoč/rastoč ton), ima 5 samoglasnikov (fonemov) (Jahić, Halilović, Palić 2000: 88).

Tabela 3: Samoglasniki bosanskega knjižnega jezika

	Sprednji	Srednji	Zadnji
Visoki	i		u
Sredinski	e		o
Nizki		a	

Vir: Jahić, Halilović, Palić (2000: 88)

Na podlagi razlike, ki je razvidna iz tabel 2 in 3, se pri usvajanju slovenskega jezika lahko pojavijo težave pri izgovoru širokih *e* (*kmet*, *zemlja*, *univerza*) in *o* (*voda*, *gora*, *soba*) ter polglasnika (*pes*, *prvi*, *minister*). Pri analizi samoglasniškega sistema se omejujemo

⁵ Jurgec (2011: 243–268) navaja, da ima slovenščina dodatni 9. samoglasnik, in sicer srednji nizki samoglasnik [ʌ], ki ga opisuje kot kratki naglašeni *a* (*čas*, *brat*, *jant*).

in osredotočamo na izgovor polglasnika, ki tudi v mariborskem pogovornem jeziku odstopa od norme.

Slovenski jezik ima 21, bosanski jezik pa 25 soglasnikov, ki se v obeh jezikih delijo na zvočnike in nezvočnike. Slovenski zvočniški sestav šteje šest glasov: *m, n, v, j, l, r*, bosanski pa osem: *j, l, lj, m, n, nj, r, v*. Največ variant v slovenskem knjižnem jeziku imata zvočnika *v* in *l*, ki imata v mariborskem pogovornem jeziku posamezna odstopanja, kar je razvidno iz tabel 4 in 5.

Tabela 4: Položajni izgovor /l/ v knjižnem jeziku in mariborskem pogovornem jeziku

Položaj	Knjižni jezik (Slovenski pravopis 2001: 73–76; Šeruga Prek, Antončič 2014: 149; Tivadar, Batista 2019: 22)	Mariborski pogovorni jezik (Koletnik 2001: 248, 249)
/l/ pred samoglasnikom	[l]: [lipa]	
/l/ med dvema samoglasnikoma	[l]: kolo [kolo], bolezen [boleʒən]	
/l/ pred soglasnikom in za samoglasnikom	dvoglasniški u [u]: <i>molke</i> [moʊk], <i>pol kile</i> [poʊ kile], pri časovnem prislovu <i>pol pa kot</i> [l], npr. <i>pol enib</i> [pol enih]	
/l/ v izglagolskih izpeljankah - <i>l-</i> , - <i>lč-</i> , - <i>lč-</i> , - <i>lšk-</i> , - <i>lstv-</i>	[u]: <i>bralca, bralka, bralčeva, bralski, bralstvo</i> [braʊca, braʊka, braʊski, braʊstvo]	[l]: <i>bralca, bralka, bralčeva, bralski, bralstvo</i> [bralca, bralka, bralski, bralstvo]
/l/ na koncu besede	[u]: deležnik na - <i>l</i> (<i>hodil</i> [hodiʊ]), večina samostalnikov moškega spola v imenovalniku in tožilniku ednine (<i>stol</i> [stoʊ]), nekateri samostalniki ženskega spola (<i>misel</i> [misəʊ]), večina pridevnikov (<i>bel</i> [beʊ])	iz - <i>il</i> , - <i>el</i> , - <i>al</i> in polglasnika <i>z</i> /l/ je nastal ponaglasni <i>o</i> [z'ri:xtɔ], v naglašnem zlogu se izgovarja kot [u] ['da:ʊ]
morfemski - <i>al-</i>	[ou]: <i>volk</i> [voʊk]	
/l/ v zvezi - <i>ln-</i>	[l]: <i>kopalnica</i> [kopalnica]	zaradi izgube samoglasnika ob <i>n</i> nastane samoglasniški <i>n</i> [ko'pa:lɲca]
/l/ v prevzetih besedah	[l]: <i>intelektualci</i> [intelektualci]	
črkovni sklop <i>lj</i>	ločeno <i>l + j</i> : <i>Ljubljana</i> [Ljubljana], <i>medalja</i> [medalja], <i>prijatelj</i> [prijatelj]	palatalni /l/ se je razvil v srednji /l/ [domiš'la:va]
/l/ v črkovnem sklopu <i>lj</i> pred soglasnikom ali na koncu besede	mehčani / [l']: <i>Poljska</i> [pol'ska], <i>prijatelj</i> [prijatelj], učiteljski [učitel'ski]	samoglasniški /l/ zaradi izgube samoglasnika ob /l/ [ka:šl]

Vir: lasten

Tabela 5: Položajni izgovor *v* v knjižnem jeziku in mariborskem pogovornem jeziku

Položaj	Knjižni jezik (Slovenski pravopis 2001: 73–76; Šeruga Prek, Antončič 2014: 149; Tivadar, Batista 2019: 22)	Mariborski pogovorni jezik (Koletnik 2001: 248, 249)
<i>v</i> pred samoglasnikom	v: <i>vino</i> [vino]	
<i>v</i> med dvema samoglasnikoma	v: Slovenija [Slovenija]	
<i>v</i> pred soglasnikom in za samoglasnikom	soglasniški in dvoglasniški <i>u</i> [u]: <i>košček</i> [kouček]	zobnoustnični [v] [sve'to:vna], ustničnoustnični [u] [g'la:una]
<i>v</i> na koncu besede za samoglasnikom in pred premorom	dvoglasniški <i>u</i> [u]: <i>siv</i> [siu];	
<i>v</i> pred zvenečim nezvočnikom	ustničnoustnični zveneči <i>v</i> [w]: <i>vzajemno</i> [wzajemno]	lahko onemi [z'di:gnji] ali zobnoustnični [v] vbod [v'bot]
pred nezvenečim nezvočnikom	ustničnoustnični nezveneči <i>v</i> [ʍ]: <i>rpis</i> [ʍpis]	[f] [f'ča:six], v vzglasju lahko onemi [f'ča:six]
<i>v</i> pred zvočnikom	ustničnoustnični zveneči <i>v</i> [w]: <i>vlada, vreme, vnetje</i> [vlada, vreme, wnetje] (premislek o dopustnosti variantnega zobnoustničnega izgovora [ʋ]) (Tivadar 1999: 359)	zobnoustnični [v] [v're:me]
<i>v</i> za zvočnikom	ustničnoustnični zveneči <i>v</i> [w]: obrv [obɔrw]	v sklopu <i>-rv</i> je [f] [f'bɔrf]
<i>v</i> na začetku besede pred zvenečim nezvočnikom ali zvočnikom in na meji dveh besed, od katerih se prva ne končuje na samoglasnik	ustničnoustnični zveneči <i>v</i> [w]: <i>pred vlado</i> [predwladɔ]	zobnoustnični [v]: [v'nɛ:tje]
na začetku besede pred nezvenečim nezvočnikom in na meji dveh besed, od katerih se prva ne končuje na samoglasnik	ustničnoustnični nezveneči <i>v</i> [ʍ]: <i>ob rpisu</i> [opʍpisu]	[f]: [opf'pi:su]
v besedah s predposkim <i>u</i>	[u], [w] ali [ʍ]: udariti [udariti/wdariti/ʍdariti];	zobnoustnični [v]
predlog <i>v</i> se v knjižnem jeziku vedno izgovarja povezan z naslednjo besedo, vendar ne zobno-ustnično	[u], [w] ali [ʍ]: v banki [wbanki], je v Iraku [jeʋiraku], v hiši [ʍhiši]	zobnoustnični [v] [v'bɔ:lnici], pred nezvenečimi soglasniki je [f] [f s'lu:žbo]

Vir: lasten

V bosanskem knjižnem jeziku ima največ variant zvočnik *l*, in sicer: (1) zobnodlesnični oz. trdi *l* (v položaju pred zadnjimi samoglasniki, pred soglasniki in na koncu besede): *laž* [laž], *lud* [lud], *loš* [loš]; *Olga* [olga], *Vltava* [vltava]; *alka* [alka];

hotel [hotel], *motel* [motel], *bordel* [bordel] in (2) dlesnični oz. polmehki *l* izgovor v položaju pred sprednjimi samoglasniki: *lice* [lice], *legalan* [legalan]. Mehki izgovor zvočnika *lj* je prisoten v vseh položajih: *ljubav* [l'ubav], *fotelja* [fotel'a] (Jahić, Halilović, Palić 2000: 89–92).

Iz pregleda je razvidno, da imata slovenska zvočnika *v* in *l* širši spekter alofonov, ki bosanskim priseljenkam in priseljencem lahko povzročajo težave pri izgovorjavi, zato se v analitičnem delu omejujemo in osredotočamo na analizo izgovora teh dveh težavnejših fonemov iz zvočniškega sistema slovenskega knjižnega jezika.

4 Metodologija raziskave

Analitični del obravnava fonološko zmožnost neslovensko govorečih priseljenk in priseljencev iz Bosne in Hercegovine, ki živijo v Mariboru in se za uspešno integracijo v slovensko okolje učijo slovenščino kot neprvi jezik. V raziskavo so bile zajete le osebe, ki dosegajo vstopno raven (A1) in so zaključile tečaj Začetna integracija priseljencev (ZIP) v obsegu 180 ur. Osebe imajo različen zaposlitveni status, različno stopnjo izobrazbe (od osnovnošolske do univerzitetne) ter različno trajanje bivanja v Sloveniji. V raziskavo je bilo zajetih več žensk kot moških, saj so le-te pogosteje udeležene tečajev iz razloga brezposelnosti. Analizirana so prosto govornjena besedila, ki so producirana na podlagi sestave ustnega dela izpita iz slovenščine na osnovni ravni, ki ga sestavljajo tri naloge, in sicer: (1) predstavitev (kandidat se predstavi in pove nekaj več o sebi na podlagi tem, ki so mu bile ponujene; od šestih tem izbere tri, ima možnost predhodne priprave); (2) igra vlog (kandidat odigra dialog na izbrano temo; ponujeni sta dve temi, izbere eno na podlagi naslova, ima možnost predhodne priprave); (3) opis slike (kandidatu sta ponujeni dve sliki, izbere eno in jo opiše, odgovori na vprašanja, povezana s temo na sliki; odgovarjanje poteka brez priprave).

Za potrebe prispevka je analiziran korpus njihovih govornjenih besedil, v katerih so obravnavane in definirane glasoslovne težave, s katerimi se soočajo pri učenju slovenščine. Analiza temelji na več kot 600 minutah posnetkov njihovih govornjenih besedil ter registrira izgovor polglasnika, izgovor vzglasnega *v*- pred (ne)zvencim soglasnikom, izgovor izglasnega *-v* v položaju za samoglasnikom ali *r*, izgovor predloga *v*, izgovor morfemskega *-ol-* za nekdanji zvočniški glas v položaju pred

soglasnikom, izgovor izglasnega *-l* v položaju za samoglasnikom, izgovor *-l-* v položaju za samoglasnikom in pred soglasnikom in težave z naglasnim mestom.

Cilji raziskave so: (1) prikaz nekaterih slovenskih težavnejših fonemov (s poudarkom na polglasniku, *v* in *l*), (2) analiza odstopanj v slovenskem jeziku bosansko govorečih priseljenk in priseljencev, živečih v Mariboru, in (3) predstavitev vzrokov za odstopanja od knjižne norme in ugotavljanje pozitivnih prenosov iz mariborskega pogovornega jezika.

4.1 Predstavitev in analiza rezultatov

V tabelah so predstavljeni primeri rabe posameznega glasu v določenem glasovnem okolju, pod katerimi nato sledi interpretacija rezultatov, ki ugotavlja, zakaj je oziroma ni prišlo do odstopanja v izgovoru posamezne besede. Številke ob posameznih primerih nakazujejo število govorcev, ki so posamezno besedo izgovorili. Kjer ob primeru številka ni zapisana, gre za enkratno pojavitev.

Tabela 6: Izgovor *l* pred samoglasnikom na začetku besede ali za soglasnikom

Izgovor po knjižni normi	'lɛ:ti (6), lo'čʉ:jemo (2), 'lɛ:ta (6), 'lɛ:t (23), 'li:stike, 'lɛ:to (5), 'li:ce
Izgovor, ki odstopa od knjižne norme	'lɛ:pa, 'lɛ:po, raz'lɔ:g (2), p'lɛ:skar

Vir: lasten

Na začetku besede se *l* pred samoglasnikom v večini primerov izgovori pravilno kot srednji *l*, medtem ko se za soglasnikom zmeraj izgovarja kot trdi *l* [l], kar je posledica jezikovnega prenosa iz bosanščine, kjer se pred *a*, *o* in *u* izgovarja trdi *l* [l]. Pri primerih napačne izgovarjave pridevnika *lepa* gre za osebo s slabšim znanjem slovenščine, ki je v Sloveniji le 5 mesecev, govori zelo počasi in velikokrat zloguje.

Tabela 7: Izgovor *l* med dvema samoglasnikoma

Izgovor po knjižni normi	ze'lɔ: (4), če'la:do, da'ri:lo po'rɔ:čila, os'ta:lo, x'va:la, po'lɛ:ti, pi'lates, ispo'sɔ:dila, če'bu:la, veli'kɔ:st, prese'li:li, 'ze:lo, izb'ra:la, skɔr'bɛ:lo, 'pa:zila, po'nu:dila, po'čʉ:tila, 'mi:sli, ku'pi:la, ko'lɔ (3), 'dɛ:lo, 'bɛ:le, o'ča:la, čoko'la:dico, ve'li:ko, nadalje'va:la, uk'va:rjala
Izgovor, ki odstopa od knjižne norme	'vɛ:lɪka, bo'la:na, 'ze:lo (2), 'že:lim, 'nu:la, texno'lɔ:gija, e'lɛ:ktro, 'dɛ:lala, 'dɛ:lo (2), že'lɛ:la, 've:lɪko, ko'si:lo, 'kɔ:lo, 'kɔ:la, ža'lɔ:stno, ža'lɔ:stni, sode'la:vci (2), de'lɔ:vni (3)

Imamo primere tako pravilne (srednji *l*) kot napačne izgovarjave. Pri nekaterih govornicah je registriran pravilen izgovor kot posledica pravilne ponovitve na podlagi izpraševalkega vprašanja (*čelado*). Trdi *l* [l] je slišen pri osebah, ki v Sloveniji bivajo krajši čas (do enega leta), ali v primerih, ki so posledica jezikovnega prenosa iz bosanščine, kjer se pred *a*, *o* in *u* izgovarja trdi *l* [l].

Tabela 8: Izgovor morfemskega -ol- za nekdanji zvočniški glas pred soglasnikom

Izgovor po knjižni normi	/
Izgovor, ki odstopa od knjižne norme	'dɔ:lga (3), 'dɔ:lge (4)

Vir: lasten

Primerov za morfemski -ol- je zelo malo, saj ga analizirani kandidati v govoru skoraj popolnoma izločijo (uporabijo ali *jabuka* ali *japka*); v primerih, ki sta podana, gre za napačen izgovor, saj se izgovarja [ɔ:l] namesto [ou]. Gre za negativen prenos iz bosanskega jezika.

Tabela 9: Izgovor izglasnega -l v položaju za samoglasnikom

Izgovor po knjižni normi	'de:u sem p'la:čala, je kon'ča:u, pri'pe:lja:u, z'na:u, 'bi:u (2), 'i:skau, spar'ki:rau, š'ta:rtau, 'ša:u (2), 'me:u
Izgovor, ki odstopa od knjižne norme	bil prob'le:m, 'za:l (6), 'ku:pil, 'bi:o, z'ri:xtu, pok'l:co, 'bi:l, ži'v'e:l, 'po:l 'polovica'

Vir: lasten

Ker je bilo manj oseb moškega spola, teh primerov ni veliko. Slišanih je bilo kar nekaj izgovorov skladnih s knjižno normo, pri čemer jih je nekaj posledica mariborskega narečja, ki so mu še posebej izpostavljeni zaposleni. Vpliv mariborskega narečja je opazen tudi pri izgovoru, ki odstopa od knjižne norme, ko govornici izgovarjajo [o] namesto [u], pri čemer imamo največ teh primerov pri osebah, ki v Sloveniji bivajo dalj časa in so v nenehnem stiku s Slovenci (služba, prijatelji). Čeprav gre v izgovoru za odstopanje od knjižne norme, pa ne gre za negativen jezikovni prenos, saj so osebe usvojile slovenski dialekt.

Tabela 10: Izgovor -l- v položaju za samoglasnikom in pred soglasnikom

Izgovor po knjižni normi	/
Izgovor, ki odstopa od knjižne norme	ga'si:lce (2), ga'si:lci, 'ta:lcev, prebi'va:lcev (12), 'fɔ:lk'lɔ:rno

Vir: lasten

Vsi govorce so namesto srednjega *l* izgovorili trdi *l* [l]. Posebej je treba izpostaviti samostalnik *prebivalci*, ki ga osebe izgovarjajo [l], kljub temu da so na tečajih velikokrat opozorjene na pravilen izgovor te besede. Tukaj gre za negativen prenos iz prvega jezika, v katerem se *l* v položaju za samoglasnikom in pred soglasnikom izgovarja trdo.

Tabela 11: Izgovor v zvezi *ln*

Izgovor po knjižni normi	'sɔ:cjalna, ig'ra:lnicu, s'ta:lno, s'ta:lnega, u'či:lnica
Izgovor, ki odstopa od knjižne norme	s'pa:lnico (2), zado'vɔ:lna, u'či:lnica

Vir: lasten

Primeri izgovora, ki je skladen s knjižno normo, so registrirani pri govorcih z daljšim bivanjem v Mariboru, višjo izobrazbo in zaposlitvijo. Primeri trdega *l* [l] so slišni pri osebah, ki v Sloveniji bivajo manj kot eno leto in so edini stik s slovenščino imeli na tečaju.

Tabela 12: Izgovor *lj* pred samoglasnikom

Izgovor po knjižni normi	o'kɔ:lje, vzgoji'te:ljica (2), nadal'je:vati, pos'ta:vljam, prip'ra:vljam, preživl'ja:vaje, Ljubl'ja:ne, pri'ja:telji, dovol'je:nja, pre'ži:vljanje (3), op're:mljeno, flk'lju:čeno, pri'ja:teljev, pri'pe:ljaɹ, u'či:teljica, pri'ja:teljem, upo'ra:bljam, pri'ja:teljicama, Ljubl'ja:no, zas'kærbljena, zas'kærbljenosti, pri'ja:teljico, najl'ju:pšo, 'zlɔ:mljeno, op'ra:vlaju, posp'ra:vlaju, o'kɔ:lju, lju'di:, o'kɔ:lje, o'kɔ:lja, 'pe:ljat, pri'si:ljen, l'ju:di, ses'ta:vljena, živl'je:nje, 'pe:ljala, nadalje'va:la, živl'je:nske, 'ci:lje, 'ɔ:ljem, pri'ja:telja, uči'te:ljico, 'pe:ljem, pel'ja:ti, lju'di:, Ljubl'ja:na, pri'ja:telja, lju'di:, pozd'ra:ɹljeni
Izgovor, ki odstopa od knjižne norme	preživl'ja:nje, prip'ra:vljena, 'pɔ:jstle

Vir: lasten

Lj je pred samoglasnikom skoraj zmeraj izgovorjen kot v slovenskem knjižnem jeziku. Opaznih je nekaj izjem, pri čemer gre za posledico izgovora s premorom pri poudarku (*preživljanje*), zlogovanja (*pripravljena*) in mariborskega narečja (*pojstle*).

Tabela 13: Izgovor /j/ pred soglasnikom ali na koncu

Izgovor po knjižni normi	zado'vɔ:l'na
Izgovor, ki odstopa od knjižne norme	'bɔ:ljše je (3), 'bɔ:ljši je, naj'bɔ:lše, naj'bɔ:lši, 'bɔ:lʃ, naj'bɔ:l, zado'vɔ:l'na, 'bɔ:l 'bolj', naj'bɔ:l, 'da:lše

Vir: lasten

Registriran je le en izgovor mehčanega / [j], in sicer pri osebi z visoko motiviranostjo zaradi potrebe po znanju jezika na višji ravni. V vseh drugih primerih se izgovarja kot srednji ali trdi / [ʃ].

Tabela 14: Izgovor v pred samoglasnikom

Izgovor po knjižni normi	'voda, 'vɛ:dno, vi'sɔ:ka, 've:liko, ve'li:k, 'vi:dim (2), 'va:š (2), 'va:je, 've:č, ve'li:ka, 'va:s (6), 'vɛ:mo (2), 'vi:diva, 'va:si, var'ču:je (2)
Izgovor, ki odstopa od knjižne norme	/

Vir: lasten

Vsi govorniki so pravilno izgovorili *v* pred samoglasnikom kot [v], izjem ni bilo, kar ne preseneča, saj se *v* v bosanščini izgovarja kot [v].

Tabela 15: Izgovor vzglasnega v- pred (ne)zvenečim soglasnikom

Izgovor po knjižni normi	u'se: (2x), u'šɛ:č (2), us'ta:nem, u'sa:ki, u'sa:k, u'ča:six (3)
Izgovor, ki odstopa od knjižne norme	f'šɛ:č (4), f'se: mi je f'šɛ:č (2), f'sa:k (5), f'se: (2), v'šɛ:č, fkl'ju:čeno, vs'ta:nemo, f'si: (2), f'se:m, f'sa:ko, f'se: (3)

Vir: lasten

Pri izgovoru vzglasnega *v* ni slišane izgovora, ki bi bil skladen s knjižno normo. Splošno je bilo opaženo, da osebe s krajšim časom bivanja v Sloveniji (tj. manj kot eno leto) izgovarjajo [v], tisti, ki so v Sloveniji dalj časa in imajo veliko stika s Slovenci, izgovarjajo [f], [u] pa izgovarjajo tisti, ki za potrebe zaposlitve potrebujejo znanje slovenskega jezika na višji ravni ali ravni odličnosti. Primerov pravilnega izgovora ni, kljub temu da izpraševalka, s katero se pogovarjajo, uporablja pravilen izgovor, osebe za njo ponovijo [u] ali pa besedo izgovorijo, kot so se jo naučile. Pri izgovoru vzglasnega *v* kot [v] gre za posledico negativnega prenosa, saj se v bosanščini v tem glasovnem okolju *v* izgovarja kot [v], pri izgovoru kot [u] gre najverjetneje za napačno naučen izgovor oziroma za posledico napačnega izgovora s strani govornika slovenščine kot maternega jezika, saj govorniki povejo, da oni zaznavajo [u]; posledično smo te primere uvrstili med primere, ki so skladni s knjižno

normo, saj gre tukaj za minimalna odstopanja. Pri izgovoru *v* kot [f] pa gre za pozitiven prenos, saj so ti govorniki osvojili izgovorno varianto mariborskega pogovornega jezika.

Tabela 16: Izgovor v pred soglasnikom in za samoglasnikom

Izgovor po knjižni normi	'a:uto (5), na'ra:unost, d'ne:uno, 'ka:uč, 'A:ustriji, enos'ta:uno, s'ta:ubi, pozd'ra:uljeni (2), za'ba:uno
Izgovor, ki odstopa od knjižne norme	prip'ra:vljam, posp'ra:vljam, 'a:fta, preživl'ja:vanje, Bet'na:vski, 'u:pravnix, 'o:snovno, pre'ži:vljanje, zdrav'ni:ca, av'gu:stu, pozit'i:vno, 'ja:vno, 'da:vno, preživl'ja:nje, zd'ra:vnik, preživl'ja:nje, na'ra:vni, zdrav'ni:k, sode'la:vci, ses'ta:vljena, zd'ra:vstvenix, živl'je:nje, zd'ra:vja, živl'je:nske, s'ta:vbe

Vir: lasten

Pravilen izgovor nekaterih besed se pojavi pri osebah z višjo stopnjo izobrazbe, ki bodo za opravljanje svojega dela potrebovale izpit na višji ravni ali ravni odličnosti. Pri besedah *avto* in *pozdravljeni* gre za pravilno ponovitev za izpraševalko. Večina govorcev izgovarja [v], kar je posledica negativnega jezikovnega prenosa, saj bosanščina v tem glasovnem okolju *v* izgovarja kot [v].

Tabela 17: Izgovor predloga v

Izgovor po knjižni normi	/
Izgovor, ki odstopa od knjižne norme	v 'ku:xinji, v 'ro:ke, v 're:du (4), v Bet'na:vski, f ka'te:rem, v 'p'o:djetju, v bli'ži:ni, f Slo'v'e:niji (2), v 'u:'ka:'če:, v p'r'o:stem, v av'gu:stu, v 'B'o:sni, v Slo'v'e:niji (2), v Slo'v'e:nijo, f p'r'o:stem (4), v 'š'o:li, v Ljubl'ja:no, v na'ra:vi, f Slo'v'e:niju, v 'Ma:ri'b'o:ru, v ru'm'e:no, v 'i:stem (3), v sme'ti:, v f'se:m, v 'p'o:gon, v're:di, f p'r'o:sti, v Slo'v'e:niji (2), f Sep'te:mbru, v 'K'o:p:ru, v 'če:ntru, v 'i:stem, v 'pa:rk, v b'l'o:ku

Vir: lasten

Primeri izgovora predloga *v*, ki bi bil skladen s knjižno normo, ni; ali se izgovarja kot [v] ali pa kot [f]. [f] izgovarjajo osebe, ki že dalj časa bivajo v Sloveniji in imajo dnevno stik s Slovenci (prijatelji, sosedi, delovno mesto). Pri izgovoru predloga kot [v] govorimo o negativnem jezikovnem prenosu, medtem ko pri izgovoru kot [f] govorimo o pozitivnem jezikovnem prenosu, saj so govorniki usvojili izgovor besede v mariborščini. Vsi primeri izgovora predloga kot [f] so pred nezvenečimi nezvočniki, kot je to značilno za mariborski pogovorni jezik.

Tabela 18: Izgovor izglasnega -r v položaju za samoglasnikom ali r

Izgovor po knjižni normi	zdru'ži:teu, ele'me:ntou, 'e:rou, 'mē:trou, plače'va:u, 'strō:škou, 'fi:lmo:u, s'ta:rše:u, 'fa:ntou, 'tu:ristou
Izgovor, ki odstopa od knjižne norme	kolek'ti:v, mese'cev, zdru'ži:tev, 'mē:trov, 'e:uof (2), 'pa:rkov, pri'ja:teljev (7), Slo'vē:ncev (3), 'vi:kendov, 'ta:lcev, do'mu: (9 let v slo, m), prebi'va:lcev, zdru'ži:tev (20), nas'lō:v (3), odlo'či:tev, d'vo:jčkov (Sumeja), nas'lō:v, 'ba:rf

Vir: lasten

S knjižno normo skladen izgovor izglasnega -r je slišen samo pri tistih govornikih, ki so pravilno izgovarjali tudi r pred soglasnikom in za samoglasnikom, zato lahko sklepamo tudi na iste vzroke. Najpogosteje je registriran izgovor glasu [v], kar je posledica negativnega jezikovnega prenosa iz bosanščine. Pri govornikih, ki v Sloveniji bivajo več kot 5 let in so dnevno v stiku s Slovenci, pa slišimo tudi [f], kar je posledica mariborskega pogovornega jezika. Ker gre pri slednjem za naučeno varianto slovenskega dialekta, tako govorimo o pozitivnem jezikovnem prenosu.

Tabela 19: Izgovor ustnično-ustničnega zvonečega r [w]

Izgovor po knjižni normi	/
Izgovor, ki odstopa od knjižne norme	v're:me (6), vzgoji'te:ljica (3), v'rē:dno (2), vz'gō:ja, v'rē:čko (2), v'lō:m (2)

Vir: lasten

Ustnično-ustnični r [w] se pred zvonečim nezvočnikom in pred zvočnikom izgovarja v bosanščini kot [v]. Tukaj težko govorimo o negativnem ali pozitivnem jezikovnem prenosu, saj je isti izgovor značilen tudi za mariborski pogovorni jezik.

Tabela 20: Izgovor polglasnika

Izgovor po knjižni normi	ər'dē:či, 'vərže:jo, 'dər:vu, ər'dē:ču, ər'ja:ve (2)
Izgovor, ki odstopa od knjižne norme	v 'vərtec (4), 'se:m (vsi), 'fa:ntek, 'ni:sem (12), 'o:sem, ver'je:tno (4), 've:n (4), pu'lō:ver, pre'ci:zen, 'de:š, 'dva 'mē:sca, 'dō:ber, 'za:jterk (4), 'pe:s, se'de:m

Vir: lasten

Polglasnika, ki ga v slovenščini zapisujemo s črko *r*, analizirani govorniki ne izgovarjajo, ampak je na tem mestu izgovor [e]. Ker njihov izgovor sovpada z izgovorom v mariborskem pogovornem jeziku, težko govorimo o negativnem jezikovnem prenosu. Polglasnik pred *r* na začetku besede ali med soglasnikom in *r* so izgovorili vsi, pri čemer pa je treba poudariti, da so uporabljene besede osnovnega besedišča, ki se na tečaju večkrat izpostavijo.

Naglasno mesto: Iz primerov je opazno, da imajo bosansko govoreče priseljenke in priseljenci veliko težav z naglasnim mestom. Na tem mestu ne izpostavljamo le besed, ki so v slovenskem in bosanskem jeziku enake in se razlikujejo le v mestu naglasa, ampak govorimo tudi o slovenskih besedah, s katerimi se priseljenke in priseljenci srečajo šele s prihodom v Slovenijo in v procesu učenja slovenskega jezika. Pri slednjih je zanimivo, da se naglasno mesto iste besede od govorca do govorca razlikuje, pri čemer je treba izpostaviti, da gre za primerjavo govorcev s podobnimi karakteristikami (trajanjem bivanja, zaposlitvenim statusom, načinom učenja slovenščine, stopnjo izobrazbe).

5 Sklep

Rezultati kažejo, da je za govorke in govorce bosanščine pri učenju slovenščine kot tujega jezika problematičen izgovor glasov *v* in *l*. Kot neproblematična izgovorna položaja sta se izkazala le izgovor *lj* pred samoglasnikom in *v* pred samoglasnikom. Pri izgovoru *l* pred samoglasnikom na začetku besede ali za soglasnikom ter med dvema samoglasnikoma beležimo tako primere, ki sovpadajo s knjižno normo kot tudi primere, ki od nje odstopajo, pri čemer je sovpadanje pogosteje registrirano pri osebah z večjo motiviranostjo in daljšim časom bivanja v Sloveniji, odstopanje pa pri osebah, ki v Sloveniji bivajo manj kot eno leto in nimajo veliko stikov s Slovenci. Pri slednjih je slišen trdi *l* [l] kot posledica negativnega jezikovnega prenosa iz bosanščine, kjer se pred *a*, *o* in *u* izgovarja trdi *l* [l]. Primerov morfemskega *-ol-* ni veliko, saj ga analizirani kandidati v govoru skoraj popolnoma izločijo, v primerih, kjer je izgovorjen, pa se izgovarja trdo. Prav tako nismo zabeležili izgovora *l* v položaju za samoglasnikom in pred soglasnikom, ki bi bil skladen s knjižno normo, saj so vsi govorcev izgovorili trdi *l* [l]. Primerov izgovora izglasnega *l* v položaju za samoglasnikom ni bilo veliko, saj je večina analiziranih oseb ženskega spola. Iz primerov, ki smo jih zabeležili, je razvidno, da so osebe z daljšim časom bivanja v Sloveniji (več kot pet let) in večjo izpostavljenostjo slovensko govorečemu okolju že usvojile izgovor posameznih besed v mariborskem pogovornem jeziku in namesto [u] izgovarjajo [o], pri čemer lahko govorimo o pozitivnem jezikovnem prenosu. V zvezi *-ln-* so primeri pravilnega izgovora registrirani pri zaposlenih osebah, osebah z višjo stopnjo izobrazbe in daljšim bivanjem v Mariboru, medtem ko je registriran trdi *l* [l] pri osebah, ki v Sloveniji bivajo manj kot eno leto in so edini stik s slovenščino imele na tečaju. Izgovor *lj* pred samoglasnikom ali na koncu besede v skoraj vseh primerih odstopa od knjižne norme, in sicer kot srednji ali trdi *l*. Kot

problematični so se izkazali tudi izgovor vzglasnega *v*- pred (ne)zvenečim soglasnikom, izgovor *v* pred soglasnikom in za samoglasnikom, izgovor predloga *v*, izgovor izglasnega *-v* v položaju za samoglasnikom ali *r* ter izgovor ustnično-ustničnega zvenečega *v* [w], saj so analizirani govorniki pod vplivom prvega jezika večinoma izgovarjali [v]. Primeri pravilnega izgovora so bili registrirani pri osebah z daljšim časom bivanja v Sloveniji, z večjo motiviranostjo ali pa kot posledica ponovitve za izpraševalko, ki se je z njimi pogovarjala. Pri izgovoru predloga *v* kot [f] pred nezvnečimi nezvočniki pa je opazen tudi vpliv mariborskega pogovornega jezika, kar obravnavamo kot pozitiven jezikovni prenos. Izgovor polglasnika se iz stališča mariborskega pogovornega jezika ni izkazal za problematičnega, saj tako mariborščina kot bosanščina polglasnik, ki ga v slovenščini zapisujemo z *e*, izgovarjata kot [e], medtem ko so polglasnik na začetku besede ali med soglasnikom in *r* izgovorili. Pri kontrastivni analizi slovenščine in bosanščine na fonološki ravni ostaja še veliko odprtih vprašanj kot na primer naglasno mesto, kakovost samoglasnikov ipd. Ker je ta raven v priročnikih, učbenikih in drugih gradivih slabo zastopana, bi nadaljnje raziskave lahko vodile do objave didaktičnega pripomočka, ki bi vseboval vaje za odpravljanje izgovornih napak specifične skupine govorcev.

Literatura

- Tatjana BALAŽIČ BULC, 2004: Jezikovni prenos pri učenju sorodnih jezikov (na primeru slovenščine in srbohrvaščine). *Jezik in slovnost* 49/3/4, 77–89.
- Rudolf FILIPOVIĆ, 1986: *Teorija jezika u kontaktu*. Zagreb: JAZU.
- Dževad JAHIĆ, Senahid HALILOVIĆ, Ismail PALIĆ, 2000: *Gramatika bosanskega jezika*. Zenica: Dom štampe.
- Peter JURGEČ, 2011: Slovenščina ima 9 samoglasnikov. *Slavistična revija* 59/3, 243–268.
- Mihaela KOLETNIK, 2001: Mariborski pogovorni jezik. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 72/1/2, 245–254.
- Vesna MILDNER, 1999: Odpravljanje izgovornih napak v maternem in tujem jeziku. *Skripta 3: zbornik za učitelje slovenščine kot drugega/tujega jezika*. Ur. Marja Bešter. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete. 13–21.
- Nika PAVLETIĆ, 2021: Analiza glasoslovnih napak govorcev makedonščine pri učenju slovenščine. *Jezikoslovni zapiski* 27/2, 85–101.
- Nataša PIRIH SVETINA, 2005: *Slovenščina kot tuji jezik*. Domžale: Izolit.
- Nataša PIRIH SVETINA, 2021: Od kod do kod slovenščina? Pravorečna in pravopisna vprašanja pri poučevanju slovenščine kot tujega jezika. *Jezik in slovnost* 66/2–3, 157–165.
- Vesna POŽGAJ HADŽI, Ina FERBEŽAR, 2012: Tudi to je slovenščina. *Izšrivi kontrastivnega jezikoslovja = Izšrivi kontrastivne lingvističke*. Ur. Vesna Požgaj Hadži. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 139–149.
- Muriel SAVILLE-TROIKE, Karen BARTO, 2019: *Introducing Second Language Acquisition*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Skupni evropski jezikovni okvir: učenje, poučevanje, ocenjevanje* (SEJO), 2011. Ljubljana: Ministrstvo RS za šolstvo in šport, Urad za razvoj šolstva.
[Http://www.mizks.gov.si/fileadmin/mizks.gov.si/pageuploads/podrocje/razvoj_olstva/Jeziki/Publikacija_SEJO_komplet.pdf](http://www.mizks.gov.si/fileadmin/mizks.gov.si/pageuploads/podrocje/razvoj_olstva/Jeziki/Publikacija_SEJO_komplet.pdf).
- Slovenski pravopis*, 2001: spletna izdaja. Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU.
- Cvetka ŠERUGA-PREK, Emica ANTONČIČ, 2014: *Slovenska zborna izreka: priročnik z vajami za javne govorce*. Maribor: Aristej.
- Klara ŠUMENJAK, Jana VOLK: Analiza rabe samostalnikov moškega spola pri tujih študentih Univerze na Primorskem. *Slavistična prepletanja* 5. Ur. Gjoko Nikolovski, Natalija Ulčnik. Maribor: Univerzitetna založba. 195–218.
- Hotimir TIVADAR, Urban BATISTA, 2019: *Fonetika 1*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Jože TOPORIŠIČ, 2004: *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.

